

POPELKA BILIÁNOVÁ:
BÁSNICKÁ DRUŽINA KOLEM ŠVANDY DUDÁKA

Blanka Hemelíková

Ve čtvrtek 28. září 2000 našla ve věži Ústavu pro českou literaturu Blanka Hemelíková dosud neznámý rukopis a s pietou ho otiskla v České literatuře. Rukopis je přesvědčivou ukázkou názoru Popelky Biliánové na parodii.

Literární vření v 90. letech 19. století se nejzajímavěji promítlo v časopise *Švanda Dudák*. V roce 1890 a pak 1893 zde debutoval vzácný básnický talent Karel Mašek napodobením téměř všech souvěkých autorů. O rok později vyšly tyto verše knižně v moderní sbírce, první svého druhu: *Utíkej, Káčo! čili Jak by někteří ze souvěkých veršovců českých zpracovali thema národní písně: Utíkej, Káčo, utíkej, honí tě kocour divokej. Káča utíká co může, kocour ji chytit nemůže. Dovolil si hádati Karel Mašek, zvaný Fa Presto.*

Karel Mašek na radu Ignáta Herrmanna, duchaplného redaktora *Švandy Dudáka*, vyšel vstříc náročnému českému čtenáři tohoto časopisu. Byl to čtenář, kterého nám mohla záviděti celá Evropa, čtenář, který byl všestranně vzdělaný a vtipný, ovšem právě proto, že četl *Švandu Dudáka*. Čtenář tento také důvěrně znal autory nejrůznějšího naturelu, staré i nové, od Tandariáše a J. J. Kolára přes Jana Nerudu a Elišku Krásnohorskou až k Jaroslavu Vrchlickému a Juliu Zeyerovi. Pouze zdánlivě se Mašek inspiroval oblíbenou hospodskou zábavou, která spočívala v hereckém karikování „evropských výtečnicků“, a též vlivem německé hudební zábavy v napodobování stylu „mistrů“ na motivy lidové písně.

Krásný a hodnotný byl dobový kritický ohlas. Básník Emanuel z Čenkova,

jeden z recenzentů knížky¹, si upřímně pochvaloval druhou stránku věci, a to zastoupené autory:

„Máme již dosti rázovitých figur, jest dosti individualit na našem »Parnasse«, jak „dokazuje knížečka páně Maškova.“²

Bylo by ovšem nesprávné podezřívati Emanuela z Čenkova z ješitnosti, i když byl zastoupen mezi parodovanými autory. Podotkl totiž dále spravedlivě, že Karel Mašek nicméně ještě není tak velký parodik, jako je on velký básník:

Mašek „není dosud parodistou ve velkém stylu“, „ale snad jím bude“, „je poetickým šaškem“, „který vzbuzuje smích tím, že poeticky skvostné šaty, vypůjčené od básníků, oblékne na cirkusového šaška.“³

Chci se dále zastavit u některých jednotlivých poetů a Maškových portrétů. Nejzdařilejší jest zcela nepochybně pojednání ve stylu Julia Zeyera, neboť zde vynikl Zeyer jako teoretik:

Panu A. B. v Trapezuntě.

Připisují Vám tuto báseň. /.../ Mimoděk připadla mi na mysl indická báj o šakalu a dívce ze sbírky „Pančatantra“ a našel jsem originelní shodu mezi ní a českou písní Utíkej, Káčo!. /.../ Přijmete ji zajisté vliďně, ač žijeme v době, kdy utilitářský realismus snaže se bojovati za pravdu, za povznesení bídných, zatlačuje všechno koření se kráse o sobě. Shovívavý úsudek Váš mi postačí, neboť vy víte, že neohlížím se na kyselobrvý mračnopozor šosáckých, advokátských a kantorských kritiků, jimž by moje báseň zajisté byla příliš romantickou, i kdybych si ji byl sám vymyslíl.

*Ve Vodňanech, v červenci 18** J. Z.*

(Utíkej, Káčo! Dále UK, s. 84–85)

Zde se otevírá další otázka, a to o úloze chůvy v české literatuře. Zcela nepochybně to byla zásluha Zeyerovy milé chůvy, že hošek Zeyer písničku *Utíkej, Káčo*, uměl. Její role byla ovšem shodou okolností limitována, protože chůva, pocházející z Unhoště, nemohla budoucího romantika Zeyera naučiti i vhodnější romantickou variantu této písně ze Sedlčanska: *Červená, modrá fiala, kde jsi ji, milá, trhala?*

Jest dále velkou zásluhou Karla Maška, že jímavě ukazuje také básnickou družinu žen, a to všechny tři: Irmu Geisslovu, Růženu Jesenskou a Elišku Krásnohorskou. S láskou je portrétována vlastenecká lyrička Eliška Krásnohorská v básni: *Jen výš!!!* (UK, s. 36). Lze naprosto určitě podle přenádherného

1 Emanuel z Čenkova: „Karel Mašek, Utíkej, Káčo!“, *Literární listy* 15, 1894, č. 12, s. 204-205, 1/6.

2 Tamtéž, s. 204.

3 Tamtéž: s. 204.

bojovného a udatného incipitu naléztí předlohu. Je jí čtenářkami milovaná *Svéhlavička: Znáš běsa toho, který pouští zuří* (UK, s. 36)

Velmi věrně je vystižena Irma Geisslova. Její báseň *Píseň o mé mašině* vyjadřuje snahu ženy vyrovnati se muži a každodennost vlastenecké společnosti žen. Nejde totiž o píseň šicího stroje, jak by se mohl domnívati čtenář muž, nýbrž o lokomotivu:

Noc se snesla na nádraží,
stichly hlučné stroje,
svítily tím temnem pustým
rudé oči dvoje.

/.../

Ale mně je družkou milou
černý zjev tvůj děsný,
hukot jeho skolébá mne
nejsladčeji ve sny.

(UK, s. 20-21)

Jak Mašek dovedl pěkně naléztí „Achillovu patu“ básníků, dosvědčuje zdařilá báseň *Naivní kocour* podle Josefa Svatopluka Machara, kde „Achillovou patou“ Macharovou jest jeho nedůvěra k ženám. Ta mu nedovoluje ponořiti se do romance lásky, nýbrž vede básníka k prozaizaci. Jinak výtečná báseň má zde však chybičku v symbolice. Kocour nemůže býti „naivní“. To se nesrovnává s ezopskými bajkami. Škoda, Mašku!!!

Ten naivní kocour! Neznal dosud,

/.../

že pak najde místo lásky
jen stopy oprchalých vnad,
na tváři pudr, v čele vrásky
a v srdci nudu, tmu a chlad.

(UK, s. 55)

Toto jemné vcítění do duše básníkovy bylo v obdobné míře dáno i výbornému žáku Karla Maška, Jiřímu Haussmannovi. *Zpěv rour*, portrét skvělé duše Neumannovy, se zcela vyrovná portrétu Macharovu:⁴

My roury vodovodové, dešťové a kanálové,
kovové, hliněné, staré i nové,

/.../

hltáme tisíce zahozených braků
a zapácháme.

(UK, s. 47)

V knize *Utíkej, Káčo*, kterou musím jenom opěvovati, nachází se nicméně jeden přece jenom nezcela podařený vtip. Jde o báseň dle Vavřince Lebedy. Mašek se s autorem, jehož jméno skutečně zní Vavřinec Lebeda, seznámil v Lebedově u Chrástu u Plzně a z veselého rozmaru mu namluvil, že humor časopisu *Švanda Dudák* je prostomyslný a nenáročný, zaměřený na okruh prostých čtenářů, kterým se líbí všechno. Vyloudil tak od něho jednu báseň a tu potom z mladického žertu otiskl v originálním znění. Stačí, uvedeme-li zde pointu:

A mi pak, křesťanové, ot kocoura
se učme conám tato bájka káže:
ať mladé dívky nechá starí šťoura
ať ta mu o5 záda neukáže.

(UK, s. 47)

Není divu, že nakladatele po přečtení trefil šlak. Mašek litoval, že se do toho pletl, ale již bylo pozdě. Dlouho potom nemohl najít nakladatele, který by se ho nebál.

PRAMENY A LITERATURA

BILIÁNOVÁ, Popelka

bez data, nalezený rukopis

HAUSSMANN, Jiří

1919 *Zpěvy hanlivé* (Praha: Grosman a Svoboda)

Z ČENKOVA, Emanuel

1894 „Karel Mašek, Utíkej, Káčo“, *Literární listy* 15, 1894, č. 12, s. 204–205, 1/6